

ACADEMIA ROMÂNĂ

Comitetul Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii

Divizia de Logică, Metodologie și Filosofia Științei

organizează

SIMPOZIONUL

Conștient -inconștient -conștientizare și rezultate societale

20 martie 2025, orele 15-18

(Academia Română: Casa Oamenilor de Știință, sala Zodiac, Piața Lahovari, 9)

PROGRAM

Moderator: **Constantin Stoenescu**

Gheorghe M. Ștefan

Considerații introductive

Ștefan Trăușan-Matu Bazac

Pot avea conștiință sistemele cu inteligență artificială?

Ana Bazac

Modelul ideal de inteligență artificială (IA) ca soluție oglindă a creatorilor ei

Henrieta Șerban

„Vălul de idei care ne desparte” : despre rolul conștientizării în cunoaștere

Constantin Stoenescu

O interpretare motivațională a angajamentelor cercetării. Conștiința ambivalentă a cercetătorului

Dan Șerbănescu

În căutarea (in)conștientă a conștiinței

Rezumate

Pot avea conștiință sistemele cu inteligență artificială?

Ștefan Trăușan-Matu

Conștiința este unul din fenomenele fundamentale pentru definirea omului, dar totodată dintre cele mai controversate. Dezbaterile asupra naturii conștiinței au revenit des în filosofie, psihologie, neurologie și inteligența artificială. În anumite teorii conștiința este considerată ca inexistentă, ca o iluzie sau ca un epifenomen. Problema conștiinței este probabil unul din punctele cele mai critice ale disputei între pozitivism și abordarea hermeneutică în filosofie și, totodată, un punct major al disputei (care, probabil, nu face altceva decât să reia disputa filosofică de mai sus) între adepții așa-numitei inteligente artificiale în sens tare (care consideră că se va putea face un robot care să se comporte exact ca un om, inclusiv cu emoții și conștiință) și cei ai inteligenței artificiale în sens slab (care afirmă diferențe de nedepășit între calculator și om). Există astăzi, în contextul succeselor remarcabile ale sistemelor de generarea de texte cu inteligență artificială, așa numitele sisteme GAI (Generative Artificial Intelligence, de exemplu, Chat-GPT, Gemini, Mistral, Llama, DeepSeek, Claude etc.), chiar opinii care susțin că aceste sisteme au sau vor avea în curând conștiință. Prezentarea va face o scurtă trecere în revistă a mai multor perspective și teorii asupra conștiinței, și va discuta posibilitatea ca GAI să aibă conștiință, plecând de la o introducere în funcționarea acestor sisteme.

Modelul ideal de inteligență artificială (IA) ca soluție oglindă a creatorilor ei

Ana Bazac

IA a fost la început un instrument creat pentru a face legături între date – cu timpul, cât mai multe – și a ajunge la singurul rezultat corect. Aceasta ne permite și o primă definiție intuitivă a inteligenței: capacitatea de *a face legături*, și de *a ajunge la rezultatul corect*. Desigur, problema e să ai între ce și ce să faci legături, iar IA s-a creat ca o capacitate de *căutare/selectare* a datelor cerute – dintr-o mare de date, din ce în ce mai mare: hrănirea IA cu cât mai multe date/*stocarea* a cât mai multor date a fost, cum se știe, prima provocare pentru constructorii IA; alături de aceea a construirii algoritmilor de căutare/selectare și procesare.

Datele au fost aranjate ca algoritmi structurați pe baza unor reguli precise formând un cod. Inteligența nu era atât să se ajungă la rezultatul corect în urma unui șir logic de date – o „inteligență” liniară, nu?, deși logica liniară a silogismului a fost o victorie a spiritului, dorită de pe vremea lui Aristotel dar greu de realizat și astăzi, se pare –; cât să se asambleze mai multe – cât mai multe – șiruri de date, depășindu-se liniaritatea (cel puțin cea simplă), și să se ajungă la un răspuns/răspunsuri plauzibile în urma deja a unor arbori de date. Ajungerea la un răspuns implică mereu algoritmi speciali de aplicare a logicii la algoritmi datelor.

Apoi, desigur, ca astăzi, arborii de date sunt din ce în ce mai complicați, iar inteligența cerută nu mai privește ajungerea la un rezultat, ci ajungerea la un rezultat sau altul în urma combinării/alegerii aleatorii a datelor algoritmizate, a șirurilor de algoritmi prin algoritmi logici auto-educați (printr-un nivel superior de control al mecanismului de feedback în relația soluție-eroare), deci capabili să dea predicții spontane originale de variante/varianta originală de răspuns.

Construirea IA este într-un progres indiscutabil. Dar nivelul actual care avansează în pași accelerați pune problema IA dincolo de inteligența „mecanică” menționată mai sus: în afara logicii – dar evident că prin ea – este *telosul*. Conștiința este inteligență mecanică *plus* inteligență a *scopurilor indirecte și depărtate /a valorilor* ca forțe mobilizatoare sintetice. S-ar părea că IA trebuie să devină conștiință artificială (CA).

Definiția de până acum a inteligenței artificiale a lăsat oamenii să viseze – adică să dorească – IA în două feluri extreme: 1. ca simplu instrument pentru a vedea repede ceea ce omul nu poate vedea în noianul de date luat în seamă în fiecare domeniu/abordare, deci doar ca inteligență mecanică, ajutătoare dar nu înlocuitoare a omului și 2. ca un contestator al omului, deci ca o conștiință.

Tema simpozionului este aceea a, eufemistic spus, provocărilor actuale / „rezultatelor societale” ale halului de inconștiență a comportamentelor oamenilor actuali. Un element principal de referință al acestora este IA: din mai multe puncte de vedere. Dintre acestea, cel care socotește IA ca soluție, sau nu, este foarte important. „IA va rezolva... ”. „IA nu va rezolva... ”. Comunicarea menționează modelele de IA avute în vedere de variantele de răspuns și condițiile tehnice și extratehnice implicate de aceste modele și variante.

„Vălul de idei care ne desparte” : despre rolul conștientizării în cunoaștere

Henrieta Șerban, DLMFS

Ce rol au conștiința și conștientizarea în cunoaștere ? Această întrebare, mai degrabă retorică, trebuie pusă și deschide o conversație pe cât de complexă, pe atât de necesară. *Filosofia și oglinda naturii* (Richard Rorty, 1979) aduce în atenție modul în care concepția despre minte și deci , despre conștiință se conectează semnificativ cu concepția noastră despre cunoaștere. Richard Rorty unul dintre mulții filosofi care doresc să despartă cunoașterea de dogmă, indică „conversaționalismul” ca miză a „științei bune” și a libertății de și în cunoaștere care-i este temei științei bune. Libertatea de a cunoaște este deschisă de libertatea de conștiință de libertatea de a examina orice „văl de idei care ne desparte”. Lucian Blaga situând omul în orizontul misterului îi dădea dreptul ontologic de a trece dincolo de „văl”. Mihai Drăgănescu își pune această problemă, de asemenea. Chiar

spunea explicit: „Conștiința înseamnă cunoaștere, tensiune filosofică, stări de spirit, creativitate și creație; și, ca proces care are loc în materie, conștiința caută să se acorde cu tendințele devenirii materiei, aceste tendințe fiind legate de toată evoluția. Privită ca legată de materie, conștiința poate tinde spre crearea, cu siguranță pe termen lung, a unui nou univers, a unui nou ciclu de materie. Dar, în general, tinde să creeze mai imediat universuri sociale, culturale, artistice, tehnologice și filosofice. Până când știința le elucidează, filosofia este cea care poate explora aspecte ale acestui gen și, după ce a făcut acest lucru, poate propune noi modele științei.” Omul, prin limbaj și modelare, aduce în existență modelele proiectate, creând întrucâtva propria realitate, în armonie sau nu cu Universul, cu cosmosul exterior. Acordul esențial este cel cu universul său interior, cel care validează semnificațiile progresului, în perspectiva înțelegerii interiorizate a existenței umanității, configurând și reconfigurând relația necesară dintre știință și umanism.

O interpretare motivațională a angajamentelor cercetării. Conștiința ambivalentă a cercetătorului.

Constantin Stoenescu

Începând cu anii 1920 reprezentanții empirismului logic au dezvoltat așa numitul model standard al teoriei științifice care presupunea analiza logică a teoriei ca un sistem ipotetico-deductiv de enunțuri care sînt testate cu ajutorul experienței, fără a ne interesa procesul subiectiv al descoperirii. Așa cum a spus-o Karl Popper, ne interesează numai partritura unei compoziții de Mozart, nu și ce s-a petrecut în mintea lui. Astfel va fi trasată distincția dintre probleme de fapt și probleme de drept, dintre contextul descoperirii și contextul justificării. La sfârșitul anilor 1930, Robert Merton a publicat un studiu de istorie a științei despre dezvoltarea științei moderne în Anglia secolului al XVII-lea în care arăta că oamenii de știință au devenit performanți tocmai pentru că s-au produs anumite transformări contextuale care au avut ca efect un nou etos împărtășit în comun. Teza lui Merton a fost revigorată după ce *Noua filosofie a științei* a oferit o nouă imagine asupra științei.

Au fost formulate mai multe interpretări ale tezei Merton, între care și aceea motivațională, propusă de Steven Shapin îla sfârșitul anilor 1980, în sensul că putem înțelege comportamentul oamenilor de știință pornind nu doar de la rațiunile susținerii unei anumite idei, ci și de la motivele care favorizează anumite alegeri teoretice.

Dezbaterea a scos la iveală faptul că putem vorbi despre o structură normativă a științei, despre un etos împărtășit în comun de membrii comunității științifice, numai că dovezile disponibile duc spre o structurare ambivalentă pe baza unor cupluri

complementare de valori. Astfel, principalele asemenea perechi ar fi următoarele: universalism și particularism, „comunism” și secretizare, dezinteres și comportament interesat, în fine, scepticism organizat versus dogmatism. Voi detalia aceste situații ambivalente pe baza unor studii de caz semnificative.

În căutarea (in)conștientă a conștiinței

Dan Șerbănescu

Istoria individuală și cea colectivă a omenirii sunt dominate de câteva căutări obsesive, generate în principal de imboldul aparent inconștient de neoprit de a afla cine suntem și cum putem supraviețui ca să ne îndeplinim rostul (dacă avem unul).

Una dintre aceste obsesii este căutarea răspunsului care să definească ce este conștiința, prin ce se caracterizează o acțiune conștientă față de una inconștientă, precum și care este relația dintre procesul de conștientizare individuală sau de grup și societale

În mod sigur, prima întrebare din această serie este de fapt ce fel de membru al societății ne referim ca fiind interesat de aceste căutări (omul așa cum este acum, omul din viitor- „îmbunătățit”, omul artificial, robotul umanoid sau nu, ființe extraterestre inteligente etc), ca să nu luăm în discuție tipul de civilizație în care acest om găsește sau se va găsi. Istoria individuală și cea colectivă indică că aceste căutări par pornite din impulsuri inconștiente care descoperă lucruri pe care nu le căutau de fapt, ele însele fiind greu de explicat.

Răspunsul la întrebare, dominat de dezbateră la modă în acest moment, dacă ne referim la om sau la mașină, este în opinia noastră de importanță secundară, primordială fiind întrebarea:

„Ce este Omul, care este locul său și al societății sale în timp și spațiu, în Cosmosul cunoscut și nu numai?”

La aceste întrebări există răspunsuri date din diverse perspective: al științelor naturale și sociale, al analizei empatice creând lumi virtuale prin artă, al credințelor în general și al celor religioase în special și/sau al interferențelor multiple între aceste viziuni.

În lucrare se va prezenta perspectiva dată de mecanica cuantică și un aspect generalizat al acesteia bazat pe conjectura Ipotezei Zero a Enegeiei Universale¹.

¹ Dan Șerbănescu, Energy-Hypothesis Zero, DOI 10.11240/RG.2.1.19959